

L'espanyolisme que no marxa

L'auge de l'independentisme ha fet que molts dels que defensen la unitat d'Espanya hagin sortit al carrer. Però en les mobilitzacions dels darrers dies l'extrema dreta també hi ha tingut una presència destacada. Hi ha risc que l'espanyolisme i els sectors 'ultres' convergeixin? CRÍTIC radiografia aquest fenomen amb el fotoperiodista Jordi Borràs i l'historiador Carles Viñas.

Laura Aznar / @LauraAzLlu

Les darreres concentracions de la dreta espanyola a Catalunya, que van tenir com a epicentre la manifestació massiva del passat diumenge 8 d'octubre a Barcelona, són la constatació que l'espanyolisme no ha marxat mai. Al contrari, l'auge de l'independentisme ha fet que molts dels que defensen amb fervor la unitat d'Espanya hagin sortit al carrer. Però en les mobilitzacions dels darrers dies l'extrema dreta també hi ha tingut una presència destacada. Hi ha risc que l'espanyolisme i els sectors 'ultres' convergeixin? CRÍTIC radiografia aquest fenomen amb dos experts en la matèria: el fotoperiodista Jordi Borràs i l'historiador Carles Viñas.

[En un avançament del llibre 'Plus Ultra'](#) fet a CRÍTIC el 2015, el seu autor, Jordi Borràs, ja distingia entre els diferents tipus d'espanyolisme que conviuen a l'Estat espanyol. D'una banda, explicava, hi ha l'espanyolisme civil, un dels màxims exponents del qual és Societat Civil Catalana. La creació d'aquesta organització va estar molt lligada a l'escenari independentista i va suposar "una acció curosament estudiada per la necessitat imperant de reagrupar un espanyolisme profundament desmobilitzat i amb molt poca connexió amb la societat del país". D'altra banda, trobem el que Borràs defineix com la "constel·lació ultradretana", integrada per partits, organitzacions i plataformes "barallades entre elles", però que han fet de la unitat d'Espanya el seu eix programàtic i "un dels seus màxims dogmes". En aquesta constel·lació hi consten sigles que aborden des de la Plataforma per Catalunya fins a la Falange Española de las JONS, passant pel Casal Tramuntana o pel Movimiento Social Republicano. A l'últim, l'autor de 'Plus Ultra' qualificava l'espanyolisme armat com aquell que engloba alguns agents de les diferents policies, que han exhibit simbologia espanyolista o que tenen vincles amb algunes organitzacions. El llibre també documenta casos dins els Mossos d'Esquadra i les policies locals de Catalunya. **Aquesta és, a grans trets, una radiografia de l'espanyolisme que no marxa, que segueix molt present a Catalunya i a l'Estat i que podria créixer com a reacció a l'independentisme.**

Convergència entre l'espanyolisme i la ultradreta

En un context polític com l'actual, el dubte de si pot existir una eventual confluència entre les diferents tendències de l'espanyolisme esdevé més pertinent que mai. I no és un plantejament gens descartable. "Hi ha una convergència en un moment d'atzucac, perquè els partits anomenats unionistes han abandonat qualsevol representació en l'àmbit polític, i això fa que els seus electors s'hagin sentit orfes i intentin, d'alguna manera, fer sentir la seva veu", explica l'historiador Carles Viñas. En general, la incidència dels grupuscles d'extrema dreta és molt minoritària, residual o marginal, però en un context com l'actual, "estan aconseguint tenir un altaveu per poder transcendir la seva militància habitual". "És fàcil que la gent que no s'ha vist representada pels seus polítics se senti interpel·lada per certs eslògans del tipus "Si eres español, ponte en pie" i que els assumeixi de

forma transversal”, constata l’historiador.

Jordi Borràs: “L’extrema dreta ha aprofitat l’abandó dels ultrapatriotes per capitanejar les manifestacions”

Per la seva banda, Borràs concreta que l’extrema dreta ha aprofitat aquest sentiment d’abandó del sector més ultrapatriota “per capitanejar moltes de les manifestacions”, espontànies i organitzades, “que van tenir lloc la setmana passada”. El màxim exemple d’això va ser la de diumenge passat a Barcelona, convocada per Societat Civil Catalana, on va haver-hi comunió entre la gent que opta per posicions més institucionals i els sectors ultradretans. Tant el Partit Popular com Ciutadans van secundar la manifestació, i en certa manera també ho va fer el PSC, que, tot i no sumar-se a la convocatòria, va animar la seva militància a assistir-hi. Així mateix, alguns dels seus dirigents van decidir participar-hi, com l’exministre socialista Josep Borrell, que fins i tot hi va fer un parlament oficial.

No van ser els únics que van donar-hi suport. Diverses organitzacions d’ultradreta, com la Plataforma per Catalunya, Democràcia Nacional o la Falange, també van afegir-se a la manifestació i van convocar-hi els seus militants. **“Que convoqui SCC és la manera de blanquejar que convoqui el PP, C’s i el PSC”**, continua Borràs, que també opina que “hi ha un substrat de la societat molt incòmode amb la situació política actual” i que, malgrat no ser pròpiament militant d’aquests sectors ‘ultres’, “s’hi suma perquè veu que són els que donen resposta als carrers”. I s’hi suma per defensar la unitat d’Espanya, que és també el factor cohesionador de l’extrema dreta des de la Transició fins a l’actualitat.

Però la resposta massiva de l’espanyolisme el 8 d’octubre va ser una ‘rara avis’. Per norma, les convocatòries de l’espanyolisme solen ser molt més discretes. “Quan l’espanyolisme es manifesta al carrer, no té múscul, perquè no hi ha una tradició mobilitzadora ni una amalgama associativa darrere”, exposa Borràs. Però també és cert que, arribats a aquest punt, amb el compromís polític manifest d’implementar la independència, les properes convocatòries podrien ser cada vegada més massives. Ara bé, qui les liderarà? “Serà interessant analitzar-ho, perquè ni Societat Civil Catalana ni cap organització d’extrema dreta és prou important per portar el pes de futures mobilitzacions i campanyes”, assegura Viñas.

El PP i C’s com a catalitzadors dels vots d’extrema dreta

Fins ara, l’extrema dreta no ha tingut prou força per vertebrar una organització política de llarg recorregut. Les picabaralles internes, la lluita de famílies per aconseguir l’hegemonia i l’absència d’un líder carismàtic són els grans hàndicaps que expliquen per què aquest sector continua sent marginal a l’Estat espanyol. És per això que alguns dels grans partits institucionals han hagut d’assumir els seus postulats.

La diferència clau entre la política institucional i la política marginal duta a terme pels grupuscles radicalitzats és que aquests segons gaudeixen de més marge per impulsar campanyes bel·ligerants, amb uns lemes més punyents i uns eslògans més explícits. **“L’altre gran eix programàtic de l’extrema dreta és la campanya antiimmigració, darrerament vinculada a la islamofòbia”**, exemplifica Viñas. “Això, que un partit polític no ho pot assumir, ells sí que ho fan”. En aquest sentit, “existeix una frontera” entre els partits amb representació parlamentària i les organitzacions ‘ultres’, per bé que, segons Borràs, en el marc institucional “també s’han fet experiments, com podria ser la figura de Xavier Garcia Albiol”. El fotoperiodista explica que el líder del Partit Popular a Catalunya “és un cas peculiar”, perquè, segons opina, “ha apostat per polítiques més directes,

assumint fins i tot propostes que podrien ser clarament presentades per un partit de la dreta populista com la Plataforma per Catalunya”.

“El Partit Popular actua com a vot útil de l’extrema dreta i fa de dic de contenció de l’esquerra”

L’enquesta del Centre d’Investigacions Sociològiques del 2013 revelava que vuit de cada deu persones que es consideren d’extrema dreta van votar el Partit Popular en les eleccions del 2011. Per aquesta raó, els dos experts consideren que el PP, malgrat no ser un partit ultradretà, “actua com a vot útil” dels més radicalitzats i també fa de “dic de contenció” de l’esquerra. Per Carles Viñas, és la mateixa existència del Partit Popular que “ha fet de tap” i ha frenat el sorgiment d’un partit d’extrema dreta que hagi accedit a les institucions. En un moment en què els grans partits que han ostentat el poder en els darrers 30 o 40 anys estan en crisi, explica l’historiador, a França, a Alemanya o a Grècia “hem vist el sorgiment de propostes que desborden pels dos costats”. A l’Estat espanyol, en canvi, “la part més important del discurs de l’extrema dreta l’adopta el PP”, i això, diu, “desballesta qualsevol intent d’assumir el poder” per part dels partits que tenen un ideari ‘ultra’.

El cas més “perillós” va ser el de la Plataforma per Catalunya, que l’any 2010 va participar en els comicis al Parlament de Catalunya i li van mancar escassos vots per aconseguir-hi representació. Un dels seus èxits, considera Jordi Borràs, és que van ser capaços d’abandonar tota la rèmora franquista i es van fixar en el Front Nacional francès. “Posen sobre la taula el discurs islamòfob i intenten jugar una mica amb un catalanisme humanista, que pot englobar des d’un votant del PP fins a un de Convergència”, hi afegeix, “i fins que no entra de ple el procés sobiranista, prefereixen no mullar-se en aquest tema”. Però la Plataforma per Catalunya va quedar molt tocada en les darreres municipals del 2015, i això té molt a veure amb l’esclat de Ciutadans.

El partit d’Albert Rivera també ha servit per redreçar el vot de l’extrema dreta, però en un sentit diferent de com ho fa el Partit Popular. “El PP té una arrel franquista, d’aquell franquisme sociològic, i Ciutadans el podríem ubicar més en el populisme de dretes”, concreta Borràs. El transvasament de vots de la Plataforma per Catalunya a Ciutadans, que s’intueix en els resultats que van obtenir en alguns municipis en les eleccions del 2015, quan el partit d’Anglada va perdre els regidors que va guanyar la formació taronja, és simptomàtic. “Fins fa poc, la PxC havia aconseguit aixoplugar tot aquest entramat d’extrema dreta amb una aposta municipal d’èxit, però ara la seva bossa de votants ha anat a parar a l’altre partit, amb qui té molts vasos comunicants”, exposa Viñas.

De fet, aquest és un dels triomfs de Ciutadans, haver-se constituït com un “catch-all party” capaç d’aglutinar els vots dels ‘ultres’ però també els de populars, socialistes i fins i tot els dels sectors més “esquerranosos”. I ho ha aconseguit situant per primera vegada la llengua, lligada a la defensa de la unitat d’Espanya i la victimització dels castellanoparlants, dins l’agenda política.

La renovació de la ultradreta

Borràs sosté la tesi que una manifestació de l’extrema dreta que intenti reivindicar un dictador com podria ser Franco ho té complicat per atraure “saba nova” al seu voltant. Potser això explica els intents d’aquest sector d’oxigenar el seu discurs, les seves formes i fins i tot la seva iconografia.

Malgrat que a l’Estat espanyol una part de l’extrema dreta segueixi sent molt nostàlgica del passat, els referents que l’han guiat han anat evolucionant. “Europa va un pas per endavant”, explica Viñas, “i quan l’any 1984 Jean-Marie Le Pen, al capdavant del Front Nacional, aconsegueix l’èxit de les europees, és quan aquí es veu la necessitat de fer alguna operació de renovació”. Segons

l'historiador, va ser llavors quan van començar un seguit d'intents i de temptatives que al final van quallar en les primeres municipals de la Plataforma per Catalunya. Aquest partit "és un intent d'equiparar-se a la dreta populista europea", amb un clar discurs xenòfob que trenca amb la narrativa prèvia de l'extrema dreta tradicional, la base catòlica de la qual "li impedia assumir un discurs de rebuig a la interculturalitat".

"Darrere la caricatura de l'energumen amb el cap rapat, hi ha persones molt culturitzades", explica Borràs

L'evolució del pensament polític d'extrema dreta també ha fet un gir pel que fa a la qüestió de la raça. De fet, la majoria de **les organitzacions polítiques que integren la "constel·lació ultradretana" han articulat un discurs en clau identitària, deixant al marge el racisme biològic** procedent del nazisme i assumint els postulats del nativisme i l'etnopluralisme (que defensa que les cultures són entitats clarament vinculades a una ubicació geogràfica específica). Aquesta és la nova manera d'articular els discursos de l'extrema dreta: entendre l'arribada d'estrangers com una amenaça per preservar la pròpia identitat. Per aquest motiu, el discurs contrari a la immigració és present, de manera transversal, en l'ideari de tots els partits 'ultres'.

Contra la caricatura típica de "l'energumen amb el cap rapat", Borràs adverteix que darrere dels lideratges "hi ha persones altament llegides i culturitzades". Per aquest motiu existeix una metamorfosi contínua i permanent d'aquest sector, fins i tot des del punt de vista estètic. "Hi ha hagut la temptativa d'apropiar-se les dinàmiques i la simbologia pròpia dels moviments socials: pancartes, pírcings, 'rastes'...", exemplifica Viñas.

També ha anat en augment la presència femenina, que tradicionalment havia tingut una incidència molt minsa en aquests espais polítics. I no tan sols hi ha més dones en els sectors més radicalitzats, participant de les convocatòries al carrer, sinó que cada vegada més ocupen el lideratge en diversos partits de l'extrema dreta o de la dreta populista a Europa. "Jo ho vincularia a la voluntat de refermar el discurs islamòfob, de la dona amenaçada per l'islam radical", planteja l'historiador; "així atrauen una bossa de votants femenina que fins ara els era esquerra".

La voluntat de renovar el discurs i així trobar la clau de volta per presentar un projecte polític atractiu ha portat algunes organitzacions a deslliurar-se de certs tòpics i a adoptar un cos ideològic modern. N'hi ha que han fet bandera de l'ecologisme, per exemple, i d'altres, com **el Front Nacional de Marine Le Pen, "que fins i tot ha trencat amb el catolicisme, amb el tabú del divorci i amb el tabú de l'homosexualitat"**, sentència Viñas.

Pot haver-hi una escalada de violència?

Diversos mitjans internacionals es van fer ressò de la violència i les salutacions nazis que es van poder veure durant la manifestació de diumenge a Barcelona. També han transcendit les imatges dels cops que alguns manifestants van donar a un fotògraf. Així mateix, l'endemà d'aquestes agressions va haver-n'hi d'altres al País Valencià, on un grup d'extrema dreta va agredir diverses persones que es manifestaven per la diada del Nou d'Octubre. No han estat fets puntuals. Els dies previs i posteriors a l'1 d'octubre han deixat un conjunt de fotografies i vídeos que documenten les pallisses, els insults i les vexacions d'alguns dels membres d'aquestes organitzacions.

Carles Viñas: "La violència 'ultra' és cíclica i intrínseca a les seves formes d'actuació política"

De fet, la violència 'ultra' "és cíclica i intrínseca a les seves formes d'actuació política", explica Carles Viñas. Ni ell ni Borràs no descarten que aquests dies es produeixi un repunt dels casos d'agressions. "No crec que derivi en esquadrons perseguint persones, perquè no tenen l'estructura perquè això passi, però hi pot haver incidents greus? Sens dubte", rebla el fotoperiodista.

Els dos experts coincideixen que durant anys aquests sectors han actuat amb impunitat, però que això ha anat canviant lentament. Tot i així, expliquen que la persecució de la ultradreta mai no ha estat una obsessió dels cossos policials, que al llarg de la història han estat molt més pendents de reprimir i judicialitzar l'esquerra 'abertzale', al País Basc, o el moviment llibertari i l'esquerra independentista, a Catalunya. En l'actualitat, però, el fet que la policia "hagi deixat de fer els ulls grossos" i que les actuacions dels grups 'ultres' tinguin conseqüències penals, "encara que siguin mínimes", ha aconseguit limitar-les en certa mesura. La inclusió dels delictes d'odi també havia de ser un dic de contenció; però, segons Borràs, a vegades "s'ha utilitzat per girar la truita". "La mateixa llei que serveix per judicialitzar Pedro Chaparro, vicepresident de Democracia Nacional, pot aplicar-se contra els veïns de Calella que no volien que els agents, que el dia abans havien sortit a repartir hòsties, estiguessin al poble".

Per la seva banda, Carles Viñas ho té clar: "**El problema de fons és la Transició tancada en fals**, i, si hi sumem la laxitud, la manca de recursos o la poca voluntat d'aplicar el Codi penal respecte a aquests delictes, ja tenim la radiografia feta". Malgrat tot, cap dels dos experts no considera que la manera d'acabar amb la ultradreta a Catalunya passi per il·legalitzar els partits que la conformen, perquè opinen que seria pitjor el remei que la malaltia. "Se't pot girar en contra", conclouen. "La solució és fer pedagogia, perquè, si prohibeixes un símbol, se n'inventen un altre, i prohibir un partit seria contraproduent perquè abonaria la victimització, i això seria perillós".